

Градиштански алманах - Црква Светог Арханђела Гаврила у Великом Градишту

Средином 19. века у Градишту се јавила потреба за новом црквом, па су је грађани и подигли 1852. године. Нова црква, блиска по стилу београдској Саборној цркви и српским црквама у Аустрији, показује моћ, образовање и жељу Градиштанаца и њихово угледање на развијеније средине. За осликавање цркве узета су двојица сликара: Јован Исајловић Млађи, из Даља, и Димитрије Посниковић, из Београда.

Просперитет читавог краја захтевао је и развој школства. Прва школа подигнута је у манастиру Нимник у време кнеза Милоша. Четворазредну школу добио је Рам 1838, Велико Градиште 1840, Кисиљево 1848, Десине 1848, Макце 1869 и Средњево 1871. Средња школа формирана је у Вел. Градишту 189. године.

Током друге половине 19. века зидају се нове цркве у нашој области, у Добри 1862, Браничеву 1874. и Средњевоу 1883-1888. Због сликања иконостаса за цркву у Браничеву Димитрије Посниковић 1877. год. по други пут долази у овај крај.

У осмој деценији прошлог века М.Ђ. Милићевић пролази овим крајем. Он је забележио да Градиште има телеграф, пошту, паробродску станицу и скелу за превоз на аустро-угарску страну. Скеле су биле и у Раму и у Винцима. Уз мушку, Градиште је тада имало и женску школу. Нови путеви су тада направљени, од Градишта преко Пека до Голупца, од Градишта уз Пек до Мишљеновца, од Голупца преко Реке ка Пеку. Нове школе су се биле изградиле у Раброву и Клењу.

Црква у Великом Градишту подигнута је, највероватније, на

месту старе цркве, 1852. године. Мада су 1852. година наводи у литератури као година изградње цркве, најпоузданији је податак који сазнајемо из званичног акта који је упутио окружни начелник пожаревачки Министарству просвете Србије 30. марта 1856. Овај акт обавештава о закључењу уговора између општине Велико Градиште и сликара Јована Исајиловића и Димитрија Посниковића о сликању цркве у Великом Градишту, подигнуте пре четири године -1852.

Црква је једнобродна, са споља видљивим апсидама олтарског и певничког простора полуобличастим сводом, са хором над припратом. Изнад хора и припрате налази се торањ на коме је уграђен сат.

Фасада цркве је оживљена прозорским отворима и нишама, између којих се спуштају пиластри. Западно pročеље је украшено два нишама, између којих се налази монументални троугласти забат који се држи на два полукружна дорска ступца. Архитектура цркве, по својим стилским карактеристикама, је класицистичка, и једино високи торањ на чијем кровном венцу се јавља низ аркада одступа по својој романтичарској концепцији. Највероватније да решење за овакву стилску неусаглашеност архитектуре градиштанске цркве даје Феликс Каниц. Он бележи да је 19. године Велико Градиште погодио тежак земљотрес, који је тада тешко оштетио торањ цркве, и да је ондашњи најимућнији трговац у граду, председник општине и народни посланик, Рафаило Рафаиловић, у сарадњи са општинским инжињером Кучевским из Варшаве, много учинио да се торањ опет подигне. Судећи по овом Каницовом извештају, садашњи торањ градиштанске цркве потиче из 189. године, и дело је инжињера Кучевског.

У часопису „Шумадинка“, бр. 11 из 1856. године, који је изашао у Београду, на стр. 8. објављен је оглас који је дала општина Велико Градиште, којим позива све живописце да конкуришу за осликавање новоподигнуте цркве у Великом Градишту, и да се јаве до 20. марта 1856. године. Овај оглас је, у име општине, дао Стефан Нешић. Поводом овог огласа, у броју 22. „Шумадинке“ из 1856. године излази текст о утицају црквеног живописа на

гледаоца и препоручује се да се посао осликавања нове цркве у Великом Градишту повери Урошу Кнежевићу.

Осликавање нове градиштанске цркве, како се види из већ наведеног акта, који је упутио окружни начелник пожаревачки Министарству просвете Србије 30. марта 1856, поверено је Јовану Исајловићу из Даља Ц. Кр. Аустријске државе и Димитрију Посниковићу из Београда. Они су се, по уговору, договорили да „изнутра сиреч зидове и сводове црковне, а тако и споља цркве што буде потребно омалају и украсе и то ценом 280 цес. у име чега су и 30 цес. у име капаре примили“. Сликање је започело 1856. и завршено је 185. године, што се види из ктиторских записа, са годинама 1856. и 185. у припрати и на западном зиду хора.

Јован Исајловић -млађи и Димитрије Посниковић, обојица тада већ тражени сликари (Димитрије Посниковић се у време закључења уговора налазио у ужичком крају, где је сликао неку цркву), имали су пред собом велики задатак, јер је требало да осликају комплетну унутрашњост градиштанске цркве, што је захтевало и разноврсну тематику зидних слика.

Распоред зидних слика

Олтар

Горња зона: Жртва Аврамова, Тајна вечера, Молитва у Гетсименском врту.

Средња зона: између централног и прозора на јужној страни налазе се Свети Сава, Свети Арсеније, Свети Максим; до јужног прозора су Свети Јован Златоусти, Свети Василије Велики, Свети Григорије Богослов.

Сводови су тако компоновани, да централни простор заузима композиција, док су са стране приказане по две фигуре.

Свод И, изнад солеја: Бог Саваот и четири Јеванђелиста.

Свод ИИ: Свети Андреј, Свети Јаков, Васкрсење Христово, Свети Петар, Свети Павли.

Свод ИИИ: Свети Јоаким, Света Ана, Вазнесење Христово, Пророк Илија, Пророк Јеремија.

Свод ИВ: Свети Методије, Свети Јирило, Силазак Светог Духа на Апостоле, Свети Атанасије архиепископ, Свети Кирило архиепископ.

Свод V: Свети Кузма, Свети Дамјан, Преображење Христово, два архиепископа.

Лук: на луку је приказано Дванаест Пророка.

Наос

Јужна певница: Васкрсење Лазарево.

Северна певница: Рођење Христово.

Северни зид: Христос Сведржитељ окружен Арханђелима, Цвети.

Јужни зид: Ослобођење Светог Апостола Петра, Исцељење слепог.

Припрата

Западни зид: Крштење Христово, Христос и Самарјанка.

Северни зид: Сусрет Марије и Јелисавете.

Јужни зид: Бег у Египат.

Сводови припрате испод хора: Ваведење Богородице, Рођење Богородице, Успење Богородице.

Унутрашња страна источног пара стубова у припрати: северни стуб – Благовести; јужни стуб – Млади Христос учи у храму.

Унутрашња страна западног пара стубова у припрати: северни стуб – Исус Христос; јужни стуб- Богородица.

Западни зид хора: Хватање Христа, Христос код Ане и Кајафе, Христос на суду, Ругање Христу, Ношење крста, Распеће Христово, Мојсије прима таблице, Мојсије на гори, књ. Мојсијева ИИ, глава, стих ЛВ.

Спољашњи зид хора: Свети Урош цар српски, Свети Стефан Дечански, Свети краљ Милутин, Свети Стефан Првовенчани, Свети Симеон, Свети кнез Лазар, Свети Стефан Штиљановић, Преподобна мати Ангелина.

Током сликања градиштанске цркве посао су међусобно поделили Јован Исајловић и Димитрије Посниковић. Олтарски простор, централне сводове или најважније фигуре у појединим композицијама је урадио Јован Исајловић. Димитрије Посниковић је извео композиције мањег формата, у којима његова вештина долази до изражаја. Иконописачком прецизношћу он осликава представе на стубовима: Благовести и ликове Богородице и Христа. Када слика композиције већег формата губи се изражајна снага његовог дела као у сликама испод хора. Крштење Христово на западном зиду, као и Васкрсење Христово у жртвенику су рад Јована Исајловића. Тријумфални лук, као и западни зид хора, су највероватније заједнички рад Јована Исајловића и Димитрија Посниковића. У компоновању ове две целине јавља се увијена лозица која везује фигуративне композиције, а која је сигурно дуг протеклим стилским одређењима нашег црквеног живописа.

Стари иконостас градиштанске цркве насликао је Анастас Константиновић 1832-1834. године. Сликарска дружина Анастаса Константиновића је једна од многих цинцарско-македонских дружина које су у првој половини 19. века радиле по Србији. Зограф Анастас се први пут јавља у Србији око 1830. године, када је насликао бочне двери на иконостасу цркве Св. Тројице у Рипњу код Београда; те године је насликао и иконостас за цркву брвнару у Хасан-пашиној паланци. Поједини Анастасови радови се чувају и у другим црквама у околини Београда и Крагујевца. његово најкасније дело је из 1848. године – то је композиција Опело Стефана Дечанског, која украшава ђивот овог светитеља (односно унутрашњу страну поклопца саркофага).

Анастасов рад за цркву у Великом Градишту се уклапа, стилски и иконографски, у цело његово дело. Запажања Бранка Вујовића да је за Анастаса Константиновића карактеристична наглашена идеализација ликова и блага, скоро би се рекло, сентиментална, нота у изразу лица, у свему осталом он се слепо држи традиционалних схватања иконописачког сликарства, важе у потпуности и за градиштански иконостас. Осим царских двери и

неких икона, иконостас овог зографа је у целости сачуван, и налази се у градиштанској цркви, па се може скоро у потпуности реконструисати његов првобитни изглед.

ИКОНОСТАС, прва зона: бочне двери -Арханђел Михајло, Свети Стефан Архиђакон; престоне иконе:Исус Христос, Богородица Христом, Свети Никола, Свети Илија, Свети Јован Крститељ.

Друга зона: иконе мањих димензија, Свети Матеј, Свети Лука, Свети Марко (Икона Светог Марка се налази у капели Михајловића на градиштанском гробљу), Свети Павле, Свети Јован Богослов, Свети Јован Крститељ, Богородица, Вазнесење Христово.

Највиша зона: Распеће Христово насликано на крсту, Богородица. Иконостас зографа Анастаса је замењен новим 1901. године, о чему сведочи запис који говори о постављању новог иконостаса, и који се налази на полеђини садашњег иконостаса цркве у Великом Градишту, а који гласи: „Ревновањем одбора за прикупљање добровољног прилога, председник господина председника Вуле Стефановића, намесника потпредседника господина Тасе Д. Обрадовића и одборника господина Андрефе љубичића, Светозара Ћ. Стевановића, Рафаила Михајловића, Јеремије Богдановића, Светомира Карамарковића, Ћорђа Стојадиновића и Саве Бајкића са Тудорима г.г. Николе М. Ђукића, Драгутина Станковића и Стојана Благића. Подигоше овај иконостас грађани Великоградишки са својим свештенством добровољним прилозима, да служи у славу божју и светли за углед и пример својим потомцима 1901. год. 26. октобра.

Живописао Настас Стефановић, позлатио Никифор Христић, дрворезао Јар. Кречник, Ћорђе Илић столар.“

Прва зона: Свети Арханђел Михајло (северне бочне двери), Васкрсење Лазарево (кружна икона изнад северних ночних двери), Богородица, престопа икона; Богородица са Христом, Богородица (северно крило царских двери); Свети Арханђел Гаврило (јужно крило царских двери); Христова престопа икона; Свети Стефан Архиђакон (јужне бочне двери); Скидање с Крста (кружна икона изнад јужних бочних двери); Свети Јован Крститељ.

Друга зона иконостаса: Мали Христос у храму, Поклоњење пастира, Јављање Христово Апостолима, Васкрсење Христово, Крштење Христово, Преображење Христово, Ваведење Богородице.

Трећа зона, стојеће фигуре: нарастумачено, нарастумачено, нарастумачено, Улазак Христов у Јерусалим, нарастумачено, нарастумачено, нарастумачено.

Четврта зона: Распеће Христово, Богородица, Свети Јован.

Овај иконостас је настао у духу академског црквеног сликарства, који је Настас Стефановић изучио у Русији. У цркви у Великом Градишту чува се и једна дарохранилница из

1855. године и неколико рипида рад Милије Марковића.

мр Ненад Макуљевић

